

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Людмил Иванов Димитров,
професор в Софийски университет „Св. Климент Охридски“,
Факултет по славянски филологии, Катедра по руска литература
на материалите, представени за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност „професор“
в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“
по: област на висше образование 2. Хуманитарни науки;
професионално направление 2.1. Филология;
научна специалност Руска литература

В конкурса за „професор“, обявен в Държавен вестник, бр. 96 от 17. 11. 2023 г. и в интернет-страница на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ за нуждите на катедра Руска филология към Филологическия факултет като кандидат участва доц. дфн **Николай Михайлов Нейчев** от ПУ.

Със заповед № РД-21-74 от 16. 01. 2024 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ съм определен за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ в ПУ по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, обявен за нуждите на катедра Руска филология към Филологическия факултет по Руска литература

За участие в обявения конкурс е подал документи единствен кандидат: доц. дфн Николай Михайлов Нейчев от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Представеният от кандидата комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- Монографията *„Квантова литературна херменевтика и екзегетика. Проблемът за разбирането на художествения текст: Н. В. Гогол и Ф. М. Достоевски“*, Пловдив, УИ „Паисий Хилендарски“ 2024;
- Университетският учебникът *„Руска класическа литература. Част първа. Руският роман на XIX век“*, Пловдив, УИ „Паисий Хилендарски“ 2023;
- Учебното университетско пособие *„Руска драматургия на XIX век“*, Пловдив, УИ „Паисий Хилендарски“ 2023;
- Четиринайсет научни статии, публикувани в периода 2004–2023 г.

Кандидатът доц. дфн Николай М. Нейчев е приложил общо седемнайсет (17) научни труда: четиринайсет (14) статии, една (1) монография, един (1) учебник и едно (1) учебно пособие. Приемат се за рецензиране всичките седемнайсет научни труда. Разпределението

им по съответни рубрики в страната и в чужбина е както следва: тринайсет, издадени в България, от които монографията, учебникът, помагалото и десет статии; четири, издадени в чужбина, от които: две статии – в Русия, една статия – в Китай и една – в Канада. Всички текстове в чужбина са публикувани на руски език.

Документите и материалите, представени от доц. дфн Николай Нейчев, отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. В работите на кандидата има оригинални научни приноси, получили международно признание, като част от тях са публикувани в списания и научни сборници, издадени от наши и чужди академични издателства. Научната и преподавателската квалификация на доц. дфн Н. Нейчев е несъмнена.

Николай Нейчев е роден на 19 май 1959 г. От 1994 до 2000 г. е хоноруван асистент в Катедрата по руска филология в ПУ „Паисий Хилендарски“; от 2000 до 2001 г. и от 2001 до 2003 г. е съответно асистент и старши асистент, от 2003 досега е доцент в същата катедра. Женен, с две деца. Съпругата му е филолог русист.

Като хабилитиран преподавател в ПУ, доц. Нейчев чете лекционен курс по руска класическа литература (руска литература на XIX век) при специалностите: Българска филология, Славянска филология, Български език и руски език, Български език и английски език, Български език и немски език, Български език и френски език, Български език и новогръцки език, Български език и испански език, Български език и турски език, Български език и италиански език, Български език и китайски език, Български език и корейски език, Български език и история. Като титуляр той води същата дисциплина и във филиала на ПУ в гр. Смолян със специалностите: Български език и история, Български език и английски език. Освен това е ръководител на редица дипломни работи в областта на литературознанието със студенти от всички специалности, завършили с много добра и отлична оценка дисциплината Руска литература на XIX век и е ментор на докторски дисертации по руска класическа литература (история и теория на литературата, херменевтика). Признанието за неговата работа като компетентен научен ръководител, рецензент и изследовател е много високо, а присъствието му в българската и чуждата академичната общост на русистите литературоведи е респектиращо.

Доц. Нейчев е най-последователният и ревностен изследовател на творчеството на Фьодор Михайлович Достоевски у нас, чиято позиция често е цитирана от чуждестранни автори. За това говори и фактът, че монографията му „Ф. М. Достоевски. Тайнствената поезика“ (2000 г.) е единствената, написана от български учен и издадена в Русия, което осигури

значително по-широко разпространение на неговите оригинални тези и се оказа представителна за нашата литературна русистика изобщо.

Преди да коментирам самите трудове, ще отбележа една важна страна от неговата изследователска дейност, с която той се наложи и която отстоява в българската хуманитаристика. Нейчев има подчертан религиозен светоглед и нагасата му към човека, света, обществото и литературата е (пред)определена от Източното Православие. Тъкмо този факт го прави особено ценен тълкувател на руския XIX век с разпознаваем глас и задълбочена компетентност в изграждането и сугестирането на определен подход и дискурс предимно към трима автори, най-вече импониращи на неговите научни търсения, в които проектира и намира потвърждение на собствената си иднидивидуалност: Ф. М. Достоевски, Н. В. Гогол и А. С. Пушкин. Изброявам ги в обратна последователност съобразно реда, в който го интересуват: Достоевски изцяло, Гогол с по-голямата част от творчеството си и Пушкин с отделни творби. Преминавайки през много гледни точки, топики, ракурси, семиотични, религиозни и психоаналитични подходи, днес неотслабващият му литературоведски хъс към Златния век в Русия се пренасочва към проблеми, успоредяващи квантовата физика и литературната херменевтика, което в някакъв смисъл – и буквално, и метафорично – увенчава целия му път на изследовател литературовед, правещ висока и чиста наука.

Първият важен труд, представен от кандидата за професор, е монографията му *„Квантова литературна херменевтика и екзегетика. Проблемът за разбирането на художественя текст: Н. В. Гогол и Ф. М. Достоевски“*. Текстът е структуриран в уводни думи, пет основни глави, приложение, резюмета на руски и английски език и цитирана литература, наброяваща 412 библиографски единици – книжни и електронни ресурси, от които 311 на кирилица – български и руски език, 98 на латиница – предимно на английски и 2 на гръцки език. Общият обем на тома е 603 страници.

Обръщането на български литературовед към квантовата теория и приложението ѝ в полето на художествеността (съчетаването на физически и фикционален дискурс) е смел и заслужаващ адмирации опит, защото в контекста на собствените ни културни установености е нещо ново, непознато и дори стряскащо, близко до екстравагантното, макар че, погледнато през оптиката на световната интердисциплинарна теория и практика, е и леко закъсняло. Но този път не става дума за обичайното родно „नावаксване“; не и за традиционно отбелязвания принос „първо по рода си изследване“ по даден проблем у нас, което винаги е силно съмнително, ако единственото му достойнство се окаже предикатът „първо“. Нейчев в случая прави нещо съвършено друго. Той следи процесите в световната хуманитаристика, поспециално в херменевтиката, теологията, литературната и в отделни точни науки, и пренася интереса си, който кореспондира / съизмерва се с последни открития и експерименти в отварянето на книжовността и интегрирането ѝ с физиката, а оттук – с православната конвенция – към полето на руската словесност от XIX век, пресявайки го през погледа си на български учен. Пробва, с други думи, да преосмисли и лансира нова идея за това как текстът, положен

в сферата на квантовите модуляции и прочетен през съответните резониращи импулси и аксиоми, преобразява физиката в олитературена мета-физика.

Силно приветствам появата на такъв труд, най-малкото защото той интегрира като теоретична основа на емпиричния авторов поглед най-важните открития в областта на квантовия (паралелен) свят, отразени в сериозни научни монографии и студии, на които се позовават всички световни учени, изследващи сходни проблеми. Николай Нейчев не е първооткривател нито на едносъщните принципи, по които се градят и функционират квантовата физика и литературният микро и макрокосмос, нито на пресичането между квантовата картина на света и християнската доктрина, между нея и руската литература от Гогол до Достоевски в частност. Но той има собствена визия по тези въпроси и се опитва да ги изясни последователно и убедително, въпреки че единият от началните му постулати гласи: „...ние можем да обясним какво виждаме, но не можем да обясним защо“. По-важен обаче е друг извод, до който авторът стига на сравнително ранен етап от проучването си. Формулировката е моя перифраза, но я извеждам от неговите размисли: поетиката може да се разгледа като хуманитарен палимпсест / пренаписване на теорията на квантовата физика *отпреди* възникването на самата квантова физика.

В първа част от изследването си, „*Квантовата революция*“, Нейчев синтезирано и нещо проследява основните принципи, на които почива квантовата теория, правейки рационални и функционални обобщения. В експонирането на черното тяло при повече *въображение* – инструментът, с който според него боравят най-вече хуманитарните науки – поведението му може „лабораторно“ да се илюстрира със и да се проследи например по движението на топката върху билиардна маса, траектория, позволяваща с помощта на имагинацията да бъде „облечена“ в литературен сюжет. Другояче казано, по този начин абстракцията се конкретизира и „материализира“, защото „Дотогава, докато голямото и малкото са само относителни понятия, е невъзможно да се обясни голямото от гледна точка на малкото“ (стр. 38). Заемането с квантова физика, както обърнах внимание, е находка, дори позакъсняла за българското литературознание, поне доколкото в световен план на науките отдавна им е „тясно“, а ето че физиката и литературата успяват да намерят естествен път една към друга. Контекстът у нас обаче е все още консервативен и дълго време тази глава от монографията на Николай Нейчев или ще бъде най-малко четената, или пък, напротив, ще е предпо-четената, пораждаща оспорвания, допълнения, (не)съгласия, надграждания, докато бъде усвоена и провокира появата на други сходни научни трудове.

Особено съществена и приносна е част втора: „*Квантова литературна херменевтика*“, в която принципите и анализите във физиката се пренасочват към полето на литературата и най-напред се разясняват чрез творчеството на модернистите – ирландеца Уилям Бътлър Йейтс, американеца Езра Паунд и американо-британеца Томас Сърнз Елиът като поети, несъпадащо / несъответствено използващи честотите на квантовите вълни във верифицирането на експресивния си дискурс. Нейчев изяснява този процес, позовавайки се на критика Даниел Олбрайт, според когото Паунд посвещава много време и усилия, за да докаже следната

ключова „теорема“ на модернизма: „всяко произведение, независимо към коя област на науката или изкуството принадлежи (физика, биология, литература, музика или изобразително изкуство), произлиза от един „зародиш“, който осъществява пространствено (като картините, статуите и пр.) и времево (като стихотворенията, сонатите и пр.) разширение. Така „квантите на науките и изкуствата се оказват идентични“. Но след като зародишът (по терминологията на Паунд – „вортексът“) се разгърне в света на пространството и времето, той бързо губи способността да взаимодейства с това, което го е породило. В този смисъл Езра Паунд може да се смята за един от най-ярките представители на корпускуларната естетика“ (стр. 130).
Още два заявени и разяснени от Нейчев постулата: „...думата сама по себе си няма особено значение, важно е телепатичното течение, което свързва писателя и читателя в състояние на непосредствена електрическа свързаност. Думите са само етерът, през който преминават вълните на чувствата, спешно и спонтанно“. Оттук произтича и едно от главните проявления на вълновата поетика – „загубеният престиж на съществителното“, защото „чистата тежест на съществителното, плътността на неговото гравитационно поле, го прави привлекателно за естетиката на частиците; но естетиката на вълната предпочита глагола“ (пак там: 131).

Докато осмислях алгоритмите, по които езиково-литературните конструкции и механизми взаимодействат с тези на квантите, представени в изследването, у мен възникна следният скептичен въпрос: един от големите рискове, които българският учен поема – и тук не бях сигурен доколко начинанието му е успешно – как се синтезира дифузната зона между теоретичните разсъждения за квантуването, от една страна, и руската литература, от друга, писана далеч преди появата на Айнщайн, Фройд и Хайзенберг, и без съзнанието за подобни релации. Да се приложи една развиваща се западна теория, възникнала в началото на ХХ век, към херметизирания каноничен корпус на руската литература от ХІХ век, невинаги е услужливо и често от такива авантюри се излиза с поражения. Няколко страници по-нататък Нейчев побърза да (ми) отговори: „Квантовото литературознание е преди всичко квантова поетика, а не квантова херменевтика – тоест то поставя акцента върху формата, а не върху смисъла на художествената творба. Нашата идея е коренно различна, а именно – да се опитаме да построим модел на квантова литературна херменевтика, като използваме принципите на квантовата теория, т. е. – да постигнем смисъла на художествената реалност чрез похватите, които използва физиката, в стремежа си да обясним смисъла на заобикалящата ни реалност“ (пак там: 135).

Не мога да определя къде е границата между теория и манипулация, но е факт, че в съчетаването на интертекст, херменевтика, семиотика и квантова поетика, истината за литературния текст съвпада с нашата субективна нагласа тук-и-сега по въпроса какво казва той. Съвпада тоест със собственото ни самоизразяване през него. Което не е същото и няма да се припокрие с нас в един предишен, в настоящия или в някой следващ момент. Остава фиксираният текст и интерпретацията му, разбирана като временна и времева фиксация в него.

Всичко, изговорено на първите 170 страници, подготвя основата за същинската трета част от монографията, „*Квантова литературна екзегетика (върху материал от творчест-*

вото на Н. В. Гогол и Ф. М. Достоевски), разделена на пет глави, занимаващи се последователно с повестите на Гогол „Вий“ (първа глава), „Нос“ (втора глава), „Шинел“ (трета глава), с ранния роман на Достоевски „Двойник“ (четвърта глава) и с три от романите от „Петокнижието“ – „Престъпление и наказание“, „Идиот“ и „Братя Карамазови“ (пета глава). Това е и най-обемният и приносен дял от работата (над 250 страници), доказващ по безспорен начин Николай Нейчев като вглъбен и сериозен специалист по руския XIX век със собствен поглед. Ще обърна внимание само на няколко особено впечатляващи открития върху пределно познатите класически произведения, засегнати в анализите.

За първи път в българската литературоведска русистика сюжетът на „Нос“ се обвързва с произведение на Лорънс Сърн. Нейчев открива прилики с „Историята на Слокенбергий“, където се разказва за това как в една „прохладна августовска вечер“ в град Страсбург пристига чуждоземец с чудовищно огромен, „дълъг като тръба“ нос. От този момент Носът на чужденеца се превръща в основна тема за разговори, брожения, слухове, спорове и възжеления за цялото население на Страсбург. Впрочем Гоголевият „Нос“ „повтаря“ някои от тези основни мотиви на Сърновия текст“ (194–196). С тези наблюдения авторът разконспирира псевдооригиналността на петербургската повест като изцяло перифразираща Сърн. Дори нещо повече: „Сакралната темпоралност се разиграва, от една страна, в още по-екстремално пародиен план в Гоголевата повест „Нос“, а от друга – с различно съдържание от Сърновия „Тристам Шанди“. Както подчертава И. Ермаков, „при цялото си външно сходство в приюмите, Н. В. Гогол („русият Сърн“, по думите на Пушкин) рязко се различава от своя предшественик, и то точно толкова, колкото строежът на руската душа не прилича на строежа на английската“ (213). Умишлено приведох последния цитат, защото той предлага не просто наблюдения за сходството между Сърн и Гогол, а интегрира един рядък, но изключително важен поглед – този на първия психоаналитик на руската литература, проф. Дмитрий Ермаков, който „легитимира“ присъствието на фантастичното в „Петербургските повести“ като отглас от новозаветните чудеса на Христос, потвърждаващи основанията за неговата канонизация. По същия начин се наблюдава разколебаване на традиционния подстъп към най-известната творба в цикъла – „Шинел“. Според Нейчев тя не разказва „за „малкия човек“, нито още по-малко за личността на титулярния съветник Башмачкин. Тук явно имаме работа с нещо различно, нещо съвсем друго, нещо, което извира от някакви неведоми отвъдни брегове и което по един антиномичен начин му принадлежи и не му принадлежи; дадено му е и същевременно му е отнето; нещо, което неслято и неразделно съществува и е показано фокусирано чрез образа му в битието на текста – това „нещо“ е неговото Име [...] Акакий Акакиевич Башмачкин“ (302–303).

На фона на безспорните находки на автора, не мога все пак да не отбележа един съществен пропуск: „Шинел“ за първи път у нас (и не само у нас) е интерпретиран през агиографската матрица от доц. д-р Николай Звезданов, чиято статия „Откраднатата съпруга“ нито веднъж не е спомената. И още нещо. Към края на главата за Гогол се употребява терминът

„непълна интерпретация“. Струва ми се, че дефиницията се нуждае от допълнително разяснение. Коя интерпретация е пълна и възможна ли е пълна интерпретация?

Много находчива и оригинална е идеята „Двойник“ на Достоевски да се разгледа като преодоляване на Гогол, основно на „Нос“. Убедителни и допълващи към вече разработеното от Нейчев на различни поетологични равнища за автора на „Петокнижието“ са наблюденията върху фантастичното в „Престъпление и наказание“, „Идиот“ и „Братя Карамазови“. Но покрай сериозните резултати от изследването, бих отбелязал, че опитът да се съчетаят по-малки и по-големи цялости, писани с различна цел по различно време и да се обединят под общ знаменател „квантова литература / текстове в суперпозиция“, невинаги сработва. Понякога до степен на озадачаване.

Втрият академичен труд от депозираните материали за конкурса за професор е „Руска класическа литература. Университетски учебник“ с подзаглавие: „Част първа. Руският роман на XIX век“. Текстът е с обем 444 страници, разпределен в увод, теоретико-поетологично въведение и шест персонални части / глави, оглеждащи Пушкиновия „Евгений Онегин“, Лермонтовия „Герой на нашето време“, Гоголевите „Мъртви души“, „Петокнижието“ на Достоевски, отделно – „Престъпление и наказание“ в контекста на „Петокнижието“ и компаративистичен анализ на „Война и мир“ на Лев Толстой и „Братя Карамазови“ на Достоевски като романи епопеи. Цитираната литература наброява 278 заглавия, от които 272 на кирилица (руски и български) и 6 на латиница (английски език).

Корпусът изключва само едно от установените в приемащия български художествен контекст имена от руския канон на Златния век – Тургенев. Изключването е симптоматично, защото очевидно текстът-Тургенев не се вписва в отстояваната от автора месианска теза за прозата от заявения период. Все пак, струва ми се, определеността и в този смисъл обхватността на заглавието „Руският роман“ предполага наличието на отделна глава за Тургенев, каквато не само липсва, но дори във въведението тази липса не се обосновава по никакъв начин. Името му се споменава само няколко пъти с бегли примери за типологията на главния и второстепенния герой или прочутото му скарване с Достоевски в Баден-Баден. Думата ми е не толкова за невключването на този „западник“ в изследването, колкото за прецизирането на основния паратекст.

Нейчев се позовава на вече обнародвани свои тези в опит те да бъдат обвързани парадигматично и контекстуално в общ наратив за руския роман. Започва със своеобразен паранирикс за руската литература от XIX век, отказвайки да я види като друго, освен като теодицея и антроподицея или „земна“ Библия, отражение на „небесната“ (13). Още по-крайно е твърдението: „така наречената „руска литературна класика“ трудно се покрива със смисъла на традиционното понятие „художествена литература“. Строго погледнато, това е логос, който не се ангажира преимуществено с реалистичното описание на видимата страна на би-

тието, нито пък има за цел да твори някакво друго, паралелно битие“ (пак там). Преди тези съждения срещаме и следното позоваване на изтъкнат в руското литературознание авторитет: „Изкуството в Русия се заражда като молитвено действие – проникновено отбелязва И. А. Илин; – това е църковен, духовен акт; не забава, а отговорно деяние“, което е невъзможно да се разбере извън Православието“ (5). Но тази обосновка, колкото и да е обмислена и защитавана, стои предпоставено, едностранчиво, пристрастно, не допускайки възможността за по-широко полемично поле, а е пределно ясно, че европейската култура съвсем не е възпрана от имплицитния православен код в усвояването на руската литература от XIX век и това не пречи западната русистика да има своите безспорни приноси в тълкуването на известните произведения.

Правя и друго, също немаловажно уточнение. Изхождайки от идеята за месианския дискурс, кое е по-вярното: че за да получиш „ранг“ на автор от руската литература трябва непременно да имаш религиозен светоглед, или е нужно собственото ти творчество да имплицира такъв, което е нещо несъвпадащо и съвсем различно. Пример е, да кажем, Гогол, неприет с охота от своите изтъкнати съвременници литератори, но текстът-Гогол е напълно вписващ се в руския каноничен корпус. Казвам това, защото самата встъпителна част на учебника в различните свои фрагменти е претоварена от тенденциозно подбрани цитати, насочени в ракурс, не особено подobaващ и приемлив за разнообразна студентска аудитория. Бих казал, че това е помагало по-скоро за избираем специализиран курс за философи, богослови, културолози, отколкото за обща дисциплина, въвеждаща в историята и поетиката на руския роман от XIX век за филолози. Красноречив пример: „...руската литература е „литература“ на възплътеното Откровение. Тя е свързана с църковнославянските и литургичните източници и се явява приемница на библейското слово, „тъй като за представителите на месианството от 30–40-те години Русия е, разбира се, новият Израил, доказателство, за което служи нейният поетически логос, побрал в себе си библейско величие“ (6) и в скоби се препраща към идентична мисъл, изказана три десетилетия по-рано от Михаил Вайскопф.

Напълно се солидаризирам обаче с друг извод, направен от автора: „Но руската литература на XIX век поражда и нещо във висша степен удивително – това е не само цялостен, но и самоцитиращ се, както и самообясняващ се текст. Феномен, сравним единствено с „книгите“ на свещения библейски логос“ (10). Това е продуктивна и ангажираща мисъл, доколкото препраща към спецификата на собствения ни литературен процес и към дискурса и, ако щете, поведението на нашата литература от XIX и XX век: защо в България нещата не изглеждат по същия начин и кое ги предопределя да са такива, каквито са. Още един положителен факт за предложения труд. Той се появява на фона на вече съществуващи, написани от български автори и авторски колективи идентични учебници: на Георги Германов, Ангел Анчев, Петко Троев, Христо Манолакев, както и университетският учебник „Руска литература от XIX и XX век“ (Пловдив 2002, 2005), в който в частта за класическото столетие главата за Достоевски е също на доц. Нейчев. Независимо от тези немалко, появявали се през годините книги, предназначени за академична аудитория, Нейчев прави изцяло авторски учебник,

предлагащ версия за четенето на руския роман, незасичаща се, нито оспорваща или противоречаща на вече съществуващите. В този смисъл можем да приемем неговия подход като алтернативен и липсващ досега наротив за този представителен и припознаваем за руската класическа литература жанр, видян през професионален български поглед.

Третият самостоятелен труд, представен от кандидата за професор на ПУ, е университетското учебно пособие „Руска драматургия на XIX век“ с обем 210 страници. Този том, изцяло покриващ хистоматийния жанр, е с прагматична насоченост, съчетавайки откъси от драматургични текстове с авторови пояснения и коментар. Бързам да отбележа, че от подобни помагала има остра нужда – те правят достъпни не само необходимите за учебния процес произведения, но и концептуализират посоката, в която ги възприема, тълкува и поднася титулярът на курса. Освен това, използваемите български преводи се преиздават сравнително рядко, а качените в електронните сайтове „Читанка“, „Литернет“ или „Литературен свят“ например са твърде съмнителни като художествено равнище – някои са безнадеждно остарели, но авторските им права са изтекли и затова се разпространяват свободно, което не прави добра услуга на ползващите ги студенти.

Проблемът тук е друг и на първо място се свежда до включените в съдържанието автори и творби. Практически от осемте канонични руски драматурзи от XIX век, усвоени от българския контекст (Грибоедов, Пушкин, Лермонтов, Гогол, Островски, Тургенев, Толстой, Чехов – плюс Достоевски, макар че не е написал експлицитна пиеса, но пък почти не слиза от световните сцени), в помгалото присъстват трима и то с по една своя пиеса – изключение е Пушкин, представен освен с „Борис Годунов“, и с цикъла „Малки трагедии“, докато от Гогол е избрана „Ревизор“, а от Чехов – „Вишнева градина“. Съотношението между откъсите от произведенията и метакоментарите е почти уравновесено с лек превес на откъсите (112 на 91 страници). Няма проблем, разбира се, авторите да бъдат трима, но за подобно решение е нужно по-обстоятелствено обосноваване. Уверено мога да кажа, че идеята на съставителя тук по-скоро се подразбира, отколкото е изговорена и защитена. Акцентът отново е върху религиозното, метафизичното и месианското. Пушкин е видян като застъпник на Източното Православие и съответстващата му философия на историята в трагедията „Борис Годунов“, докато в „Малките трагедии“ прави реципрочен оглед – на историята на християнския етос през страстите на отделния човек, както го постулира най-общо Западната Църква; в „Ревизор“ се интерпретира митът за Второто Пришествие, а в последната пиеса на Чехов „иносказателно се пресъздава кризата на руската религиозна идея в нейния месианистичен аспект“ (174). Четирите произведения са разгледани като същностни акценти – „стълбове“, поддържащи идеята за святост в руската драматургия, разделени помежду си от неравномерни интервали: „Годунов“ е написан през 1825, през 1830 – „Малките трагедии“, „Ревизор“ – през 1836 и „Вишнева градина“ датира от 1903–1904 г. Така Нейчев проследява една-единствена

линия от драматургичния дискурс на руската класическа словесност, по-скоро намира и конципира тенденция, която съвсем не е водеща в театралното мислене, нито в самите избрани сценични текстове. Как иначе да си обясним, че ако първите три пиеси възникват през пет години, то между Гоголевата и Чеховата минават близо седем десетилетия, без помежду им да съществува идентична творба? Ще обърна внимание, че при едно по-усърдно аналитично проучване има пиеси, застъпващи сходна проблематика, и „Силата на мрака“ на Лев Толстой (1886) е най-добрият пример за това.

Няколко бележки от поетологично и историко-литературно естество.

Предложението за главен герой в „Годунов“ да бъдат смятани исторически фигури, непооявяващи се в действието, но движещи го „по подразбиране“ – Йоан Грозни и убитият царевич Дмитрий, е твърде произволно. Съгласен съм, че дълго проточилите се в пушкинстиката спорове кой е главният герой: царят, самозванецът или народът, са напълно безсмислени, но не приемам твърдението, че пиесата няма главен герой. За да направи този извод, съставителят пренебрегва самия принцип на титрологията, съгласно който Пушкин категорично номинира централно действащо лице и това е Борис Годунов. Самозванецът влиза в действието, след като Борис *вече* се е появил в предишната сцена, и излиза една сцена преди неговото окончателно напускане, което прави кръгът му вписан в този на царя. И още нещо, прозвучало ми силно проблематично: „...фактът, че всички събития в „Борис Годунов“ – казва Нейчев – остават извън видимото пространство на сцената, тъй като те се разказват, а не показват, означава, че авторът определено не се интересува от миметичното визуализиране на историята и причината за този антидраматургичен похват има фундаментален характер. На практика трагедията „Борис Годунов“ е драматургична философия на историята, трансформираща драматургията на действието в драматургия на словото, която не е предназначена да показва, защото истинската същност на Историята е не заблудата на нейната видима феноменологичност, а невидимата ѝ за сетивността метафизичност“ (201–202) Защо смятам, че казаното е ефектно, но не е точно. Пиесата е напълно драматургична, което личи от диалога, но е несценична, тя по-скоро попада в категорията „драма за четене“, а театралната ѝ съдба и до днес е незавидна – поставя се изключително рядко и по нея няма етапен спектакъл, но има световноизвестна опера и екранизации. В съвсем конкретен аспект обаче средните три от общо 23-те сцени, от които е изградена структурата ѝ, оградени с точно по десет предхождащи и следхождащи ги, *показват, а не разказват*. Те, по терминологията на доц. Нейчев, са „западните сцени“ – развиват се в Полша, в което може да се търси някаква закономерност или символика. Но историческият драматургичен дискурс обикновено е много повече словесен, отколкото действителен, и като пример могат да се посочат историческите хроники на Шекспир, на Шилер и на Лесинг, в нито една от които нещата не са показани.

Анализът на „Вишнева грдина“ почива върху теза, поднесена преди време от Нейчев и тя сама по себе си е обоснована и приемлива. Но в настоящото помагало съставителят е рзгърнал още свои размисли в опит да изясни явлението „Чехов“ и по-точно наложилата се формула „тетърът на Чехов“. Прекаленото вторачване в „рускостта“ и едва ли не в затворе-

ността на Антон Пвлович обаче пропуска да забележи, че след Шекспир той е най-усвоеният на Запад драматург. Не само това, *единственият световен драматург от славянски произход* е именно Чехов. Тоест тук интерпретативните парадигми са широко отворени и към тях не бива да се подхожда с широко затворени очи. А извод, с който категорично не мога да се съглася, е: „...именно тази „антитеатрална“ метафизична предпоставка обяснява до голяма степен отсъствието в руската драматургия на XIX век [...] на типичните за западната сценичност театрални похвати: остра конфликтност, диалог, динамика на действието, персонажна йерархичност, диктатура на протагониста, моносюжетност, жанрова канонизация и пр. Чеховата драматургия се явява естествено продължение и своеобразна кулминация именно на тази специфична традиция“ (197). Разколебаването на строгата йерархичност на действащите лица по оста *главни – второстепенни – епизодични* е откритие на Чехов и то е противопоставено не просто на цялата предходна западноевропейска и руска драматургия от XIX век, но и на собствените му опити до 1895 г., когато написва „Чайка“. Тъкмо тук е огромната *театрална* провокация за целия свят, тъй като няма друг автор, у когото всеки от персонажите може да стане главен по волята на режисьора и интерпретатора.

Библиографията наброява общо 66 заглавия на метатекстове, поместени селективно след коментарите на отделните пиеси. Някои се повтарят, но е препоръчително списъкът да се актуализира и по-пълно да се представят трудовете на български автори.

Четиринайсетте научни статии, публикувани в периода 2004–2023 г., с общ обем 187 страници, могат да се разгледат и като самостоятелна неформална студия; до голяма степен те са изходният материал за повечето разгърнати в основния монографичен труд и в останалите текстове концепции, и съпоставката между тях онагледява развитието и задълбочаването на научната мисъл на доц. дфн Николай Нейчев през годините на академичната му и преподавателска кариера – откъде тръгва интересът му към даден проблем, как се развива и уплътнява с времето и какво окончателно възплъщение плучава в депозираните за конкурса изследвания.

Представените за конкурса материали възлизат на почти 1500 страници и това е само част от научните трудове и литературоведско наследство на доц. Николай Нейчев. Което, от своя страна, свидетелства за неговата не само продуктивност, но и вгълбеност в теми, по които е писано малко, в отделни случаи – никак, и в области, в които той има какво да каже и с какво да завладее студентите и колегите си. Нещо повече – при него има един съзнателен отказ от публичност, разбиран като медийни изяви и преекспониране. Тази му скромност и почтеност към науката и колегията е нещо, което силно приветствам. Същевременно той е участник в едни от най-престижните русистични форуми и негови изследвания намират място на страниците на утвърдени научни списания у нас и в чужбина.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Постигнатите от доц. дфн Николай Михайлов Нейчев резултати в учебната и научно-изследователската дейност напълно съответстват на минималните национални и допълнителните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ. След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащи се в тях научни приноси, намирам за основателно да дам своята положителна оценка и да препоръчам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Факултетния съвет на Филологическия факултет за избор на доц. дфн Николай Михайлов Нейчев на академичната длъжност „професор“ в ПУ „Паисий Хилендарски“ по: област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, научната специалност Руска литература.

15. март. 2024 г.

Рецензент:

(подпис)

Проф. д-р Людмил Димитров